

УДК 372.881.111.1+378.147

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Брухаль Я.Б.

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті досліджено основні дидактичні та методологічні принципи навчання іноземної мови в немовному вузі. Розкрито зміст професійно-орієнтованого навчання та проаналізовано його ключові складові. Встановлено, що сутність професійно-орієнтованого навчання іноземної мови полягає в його інтеграції зі спеціальними дисциплінами з метою отримання додаткових професійних знань і формування професійно значущих якостей особистості. В роботі порушено питання іноземної мови як засобу і способу підвищення професійної компетенції.

Ключові слова: іноземна мова за професійним спрямуванням, професійна діяльність, комунікативний підхід, мовні знання і навички методика викладання, дидактичні принципи, іншомовна комунікативна компетентність, мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. характеризується очевидною необхідністю серйозної модернізації освіти. Процеси, що відбуваються у світовій соціально-економічній системі, несуть за собою зміну парадигми освіти. Оскільки традиційна освіта застаріла, потрібні нові дидактичні форми організації навчання в сучасній системі освіти та необхідність повному поглянути на процес навчання загалом, і на навчання іноземної мови, зокрема. Основним завданням навчання іноземної мови студентів немовних вузів в сучасних умовах є формування іншомовної комунікативної компетенції, яка в свою чергу дозволяє вільно орієнтуватися в іншомовному середовищі, і тим самим сприяє формуванню конкурентоспроможного фахівця на ринку праці. Тобто вона передбачає формування у студентів здатності спілкування іноземною мовою у конкретних професійних, ділових, наукових сферах і ситуаціях з урахуванням особливостей їх майбутньої професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій і науково-методичній літературі іноземна мова як навчальний предмет в системі вищої професійної освіти розкривається авторами з різних позицій: Так, проблеми викладання іноземної мови за професійним спрямуванням висвітлені в публікаціях таких авторів, як: Н. Гальскова, А. Waters, Т. Hutchinson, О. Биконя, П. Образцов, О. Іванова, А. Гордєєва, Г. Гринюк, Т. Каменева, Ю. Манько, І. Мельник, О. Петрачук, О. Середа, та інші. Проблеми навчання іноземної мови у вищій школі як засобу спілкування вивчали І. Бім, М. Гез, І. Зимня; проблеми формування комунікативних умінь засобами іноземної мови – В. Кузовлев, В. Костомаров, А. Леонтьєв; формування професійної спрямованості – Л. Гегечгорі, Н. Гез, М. Давидова, Р. Мілльруд; комунікативний підхід в навчанні іноземної мови – І. Бім, О. Леонтьєв, Г. Рогова.

Сьогодні, на думку провідних вітчизняних науковців (В. Андрущенко, П. Бех, В. Кремень, В. Михайлюк, Г. Онкович, В. Редько та ін.), якість вищої освіти значною мірою залежить від рівня володіння випускниками університетів іноземними мовами. Аналіз педагогічних науково-методичних джерел показав, що існує безліч методичних напрямків і технологій навчання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування системи професійної мовної підготовки майбутніх фахівців під час навчання в немовних вузах на сьогоднішній день характеризується багатоаспектністю. Іноземна мова стає засобом підвищення рівня знань студентів у рамках своєї спеціальності і формування професійної спрямованості. Сьогодні іноземна мова зі спеціальності все більше перетворюється в мову для спеціальності. Таким чином, в умовах, коли, з одного боку, знання тільки іноземної мови стали недостатніми для широкого кола фахівців, а з іншого сучасному професіоналу не обійтися без володіння певним рівнем мови, потрібна конкретизація і актуалізація мети та методико-дидактичних особливостей професійно-орієнтованого іншомовного навчання, які враховували б спрямованість на формування здатності до професійного спілкування в полікультурному просторі і сфокусували б увагу саме на професійно-діловій складовій іншомовного навчання фахівця.

Мега статті полягає саме у розгляді основних методологічних та дидактичних особливостей викладання та вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. Потреба у професійному спілкуванні поряд із потребою в діяльності є визначальною в становленні особистості майбутнього фахівця. Такі дослідники як Л. Віготський, В. Михайлюк, Н. Бориско та ін. вважають, що тільки через спілкування ми здобуємо знання, життєвий досвід, формуємо особистість. Професійне спілкування має допомогти особистості розвиватись, підвищувати свій загальний, інтелектуальний і фаховий рівні.

Під професійно-орієнтованим навчанням дослідники розуміють таке навчання, що базується на врахуванні потреб майбутніх випускників при вивченні іноземної мови, які диктуються особливостями їх майбутньої професії або спеціальності [7, с. 5]. Воно передбачає поєднання вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови з розвитком особистісних якостей, знанням культури країни мови, що вивчається і набуттям спеціальних навичок, заснованих на професійних і лінгвістичних знаннях. Термін «професійно-орієнтоване навчання» вживають для позначення процесу викладання іноземної мови в немовно-

му вузі, орієнтованого на читання літератури за фахом, вивчення професійної лексики і термінології, а останнім часом і на спілкування в сфері професійної діяльності.

Сутність професійно-орієнтованого навчання іноземної мови полягає в його інтеграції зі спеціальними дисциплінами з метою отримання додаткових професійних знань і формування професійно значущих якостей особистості. Підготовка фахівців у вузах полягає в формуванні комунікативних умінь, які дозволили б здійснювати професійні контакти іноземною мовою в різних сферах і ситуаціях, а також в формуванні прагнення і здатності майбутнього фахівця володіти високою лінгвістичною компетенцією в області не тільки рідної, а й іноземної мов, в професійно значущих мовних подіях різних типів, в різних режимах, регістрах, формах, стилях, типах і жанрах професійно орієнтованої мовленевої діяльності.

Професійно орієнтовану технологію навчання в системі вищої освіти розглядають як систему дидактичних, психологічних та загальнопедагогічних процедур взаємодії викладача і студентів, враховуючи їхні здібності та побажання. Така технологія є спрямованою на реалізацію форм, методів і засобів навчання, освітніх цілей і професійно значущих якостей фахівця. Будь-яке вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, на думку Т. Хатчинсона, базується на питанні: «Why does this learner need to learn a foreign language?» та передбачає активну взаємодію усіх учасників цього освітнього процесу, яка забезпечить взаємозбагачувальний обмін інформацією за допомогою використання іноземної мови, а також набуття комунікативних вмінь для вирішення професійних проблем і завдань [9, с. 20].

Викладання іноземної за професійним спрямуванням будується на системі принципів. Так, М. Лебедева визначає такі дидактичні принципи: науковості, доступності і посильності, систематичності, свідомості, активності, наочності, індивідуального підходу до студентів, зв'язку теорії з практикою, взаємозв'язку виховання і навчання, мотивація вивчення іноземної мови, професійна спрямованість та інші [6, с. 206]. Методика викладання підпорядковується своїм власним закономірностям, де загальноприйнятим вважається розподіл всіх принципів навчання на дидактичні та методологічні. Загальнодидактичний аспект змісту навчання іноземної мови в неможливому вузі обов'язково повинен бути спрямований на результат. Компетентності, сформовані в процесі навчання, слід розглядати як заплановані цілі [1, с. 141]. Формулювання мети на основі результатів дозволить студентам краще усвідомити і зрозуміти, що саме вони готові робити. Реалізація мети, в даному випадку, є основою формування і розвитку фахівця, тому цілком логічно буде побудувати зміст навчання на основі вимог, що диктуються професійною діяльністю, і сприятимуть реалізації іншомовної професійно-комунікативної компетентності. Що стосується методичного аспекту змісту навчання іноземних мов, то тут доречно вказати на наявність практичної мети навчання, яка виражається через комунікативність, тобто спілкування та оволодіння системою мовних навичок і умінь, як в усній,

так і в письмовій формах. Основним завданням на даному етапі є подолання мовного бар'єру. Професійна платформа повинна максимально наблизити процес навчання іноземної мови в неможливих ВНЗ до реальних умов спілкування.

Розглядаючи іноземну мову як засіб формування професійної спрямованості майбутнього фахівця, Н. Гальскова зазначає, що при вивченні професійно-орієнтованого мовного матеріалу встановлюється двосторонній зв'язок між прагненням студента здобути спеціальні знання і успішністю оволодіння мовою [3, с. 4]. Вона вважає іноземну мову ефективним засобом професійної і соціальної орієнтації в неможливих ВНЗ. На думку автора, для реалізації даного потенціалу необхідне дотримання наступних умов:

- чітке формулювання цілей іншомовної мовленевої діяльності;
- соціальна і професійна спрямованість цієї діяльності;
- задоволеність учнів при вирішенні завдань;
- формування в учнів умінь творчо підходити до вирішення завдань;
- сприятливий психологічний клімат в навчальному колективі.

Метою навчання іноземної мови в неможливих вузах є досягнення рівня, достатнього для практичного використання іноземної мови в майбутній професійній діяльності. Якщо в мовному вузі іноземна мова є спеціальною базою, то в інших вузах – це додаток до загальної культури, тому в неможливих ВНЗ формулювання кінцевої мети вимагає конкретизації. Практичне оволодіння іноземною мовою становить лише одну сторону професійно-орієнтованого навчання предмету. На думку А. Рибкіної, іноземна мова може стати не тільки об'єктом засвоєння, а й засобом розвитку професійних умінь. Це передбачає розширення поняття «професійна орієнтованість» навчання іноземної мови, яке включало один компонент – професійно-орієнтовану спрямованість змісту навчального матеріалу. Професійно-орієнтоване навчання передбачає професійну спрямованість не тільки змісту навчальних матеріалів, а й діяльності, що включає в себе прийоми і операції, що формують професійні вміння. Професійна спрямованість діяльності, по-перше, вимагає інтеграції дисципліни «Іноземна мова» з профілюючими дисциплінами; по-друге, ставить перед викладачем іноземної мови завдання навчити майбутнього фахівця на основі міжпредметних зв'язків використовувати іноземну мову як засіб систематичного поповнення своїх професійних знань, а також як засіб формування професійних умінь і навичок; по-третє, передбачає використання форм та методів навчання, здатних забезпечити формування необхідних професійних умінь і навичок майбутнього фахівця [8, с. 39].

Як бачимо, професійно-орієнтоване навчання іноземної мови в неможливих вузах вимагає нового підходу до відбору змісту. Він повинен бути орієнтований на останні досягнення в тій чи іншій сфері людської діяльності, своєчасно відображати наукові досягнення в сферах, що безпосередньо зачіпають професійні інтереси учнів, надавати їм можливість для професійного росту. Таким чином, буде доцільно розглядати зміст навчання іноземної мови в неможливих вузах як сукупність

того, що студенти повинні засвоїти в процесі навчання, щоб якість і рівень володіння іноземною мовою відповідали їхнім запитам і цілям, а також цілям і задачам даного рівня навчання. Вибір змісту покликаний сприяти різнобічному і цілісному формуванню особистості студента, підготовці його до майбутньої професійної діяльності.

На думку Н. Гальскової, в зміст навчання іноземної мови необхідно включати:

- сфери комунікативної діяльності, теми і ситуації, мовні дії і мовний матеріал, що враховують професійну спрямованість студентів;
- мовний матеріал (фонетичний, лексичний, граматичний, орфографічний), правила його оформлення і навички оперування ним;
- комплекс спеціальних (мовних) умінь, які характеризують рівень практичного оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування, в тому числі в полікультурних ситуаціях;
- систему знань національно-культурних особливостей і реалій країни, що вивчається [3, с. 17].

З огляду на переваги даного підходу, цілком доцільно є використовувати його при розробці моделі професійно-орієнтованого навчання іноземної мови студентів немовних вузів, а саме під час розгляду її змістовного компонента.

Беручи до уваги вище сказане, можна виділити наступні структурні елементи змістовного компонента моделі професійно-орієнтованого навчання іноземної мови:

1. Комунікативні вміння за видами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо) на основі загальної та професійної лексики.

2. Мовні знання і навички, які включають в себе знання фонетичних явищ, граматичних форм, правил словотвору, лексичних одиниць, термінології, характерної для певної професії. Розглянуті знання і навички є складовими частинами комплексних умінь – говоріння, аудіювання, читання, письма.

3. Соціокультурні знання, як вважає Н. Гальскова, мають на меті залучення учнів не тільки до нового способу мовного спілкування, а й до культури народу, що говорить іноземною мовою.

4. Навчальні вміння, раціональні прийоми розумової праці, що забезпечують культуру засвоєння мови в навчальних умовах і культуру спілкування з його носіями.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови передбачає, що основою курсу стають автентичні тексти, відібрані за тематичним принципом. В доповнення до текстів використовується система спеціальних вправ, спрямованих на формування необхідних навичок і умінь. Вправи лексико-граматичного характеру сприяють накопиченню спеціального тезауруса. Вправи на рівні тексту (вичленення основної думки тексту, знаходження ключових слів і т.д.) допомагають студенту у формуванні висловлювань в усній або письмовій мові. Вправи зі структурування інформації сприяють формуванню навичок самостійної роботи з різними джерелами. З їх допомогою студент навчається коментувати, аргументувати, відстоювати свою точку зору, вести дискусію і т.д.

Сутність професійно-орієнтованого навчання іноземної мови полягає в його інтеграції зі спеціальними дисциплінами з метою отримання додаткових професійних знань і формування

професійно значущих якостей особистості. І тут викладач-лінгвіст стикається з певними труднощами, оскільки, як лінгвіст та педагог, він не володіє спеціальною професійною лексикою. Відповідно, викладач повинен вивчити основи тієї чи іншої спеціальності, базову та професійну лексику, вміти орієнтуватися в термінології. Як зазначає Т. Кучерява, існують кілька способів вирішення таких труднощів:

- використовувати на заняттях з іноземної мови матеріали, що знайомлять з базовими поняттями спеціальності, так як часто викладачі-предметники не приділяють достатньо уваги основам професії;
- на заняттях з іноземної мови створювати ситуації, в яких студенти могли б використовувати отримані теоретичні знання за фахом для вирішення практичних проблем;
- використовувати матеріали, вже відомі студентам, але представлені під іншим кутом зору;
- бути готовим до того, що студенти можуть виправляти помилки викладача;
- використовувати допомогу викладача-спеціаліста, як для підготовки до занять, так і під час їх проведення («викладання в команді») [5, с. 336].

Цілком доцільно буде впровадження модульної організації навчання іноземної мови, тобто робота з конкретною навчальною інформацією. Наприклад, один з етапів навчання може включати кілька модулів, в кожному містяться автентичні тексти професійної спрямованості, комплекс вправ, блок контролю та міні-дослідження або проект з вивченої теми. Таким чином, студенти зможуть проходити свого роду короткостроковий професійний спецкурс іноземної мови, що базується на професійних потребах.

Крім того, сучасне суспільство вимагає від людини знання іноземної мови, яке є своєрідною ланкою культурних і соціальних відносин, міжособистісних і професійних комунікацій, і від того, наскільки студент мотивований в отриманні знань і оволодінні іноземною мовою, залежить ефективність міжкультурного діалогу. У зв'язку з цим, саме мотивації необхідно віддати належне місце в рамках професійно орієнтованих занять з іноземної мови. Мотивація – це свого роду прискорювач, сукупність мотивів, які сприяють просуванню, в даному випадку, знань в певній життєвій ситуації [1, с. 142].

Інтереси студентів концентруються навколо зацікавленості своєю майбутньою професією, тому на заняттях доцільно створювати комунікативну обстановку, яка б мобілізувала їхню активну осмислену діяльність. Комунікативна обстановка моделюватиме процес реального спілкування, і мова в процесі її вивчення використовуватиметься в природних ситуаціях спілкування або максимально наближених до них. Принцип комунікативності, заснований на твердженні психології про те, що мовленнєва діяльність людини, як і будь-яка інша, умотивована та цілеспрямована. Так, відзначаючи тенденції у викладанні іноземної мови, дослідники сьогодні називають передусім реалізацію комунікативного підходу. Комунікативно-орієнтоване навчання передбачає формування в студентів комунікативної компетенції, яка вважається сформованою, якщо майбутній фахівець вико-

ристовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід [2, с. 25]. Ф. Зіннурова розуміє професійно-мовну компетентність як інтегративну якість особистості, що адекватно регулює своє професійне і соціальне становлення. Вона дозволяє спеціалісту мобілізувати в ході загальнокультурної, комунікативної і професійної діяльності набуті мовні знання і вміння, а також використовувати узагальнені способи комунікативної діяльності в умовах реалізації професійних функцій [4, с. 13]. Разом з тим професійно-мовну компетентність можна розглядати як рівень мовної підготовки фахівця, що забезпечує успішність комунікацій, що дозволяє оперувати спеціальною термінологією і формує культуру мовної поведінки в майбутніх ситуаціях професійної діяльності [4, с. 14]. Даний тип компетентності формується в процесі професійно-орієнтованої мовної підготовки, що базу-

ється на системному, особистісно-орієнтованому і функціонально-діяльному підходах.

Висновки і пропозиції. Таким чином, вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням є невід'ємною частиною професійної підготовки студента. І саме професійно-орієнтоване навчання сприяє формуванню комунікативних умінь, які дозволяють здійснювати професійні контакти іноземною мовою в різних сферах і ситуаціях. Слід також зазначити, що цілі змісту навчання іноземної мови необхідно співвідносити з цілями підготовки фахівців з урахуванням вимог до їх професійної діяльності.

Як бачимо, численні особливості викладання іноземної мови за професійним спрямуванням потребують свого подальшого дослідження з метою пошуку та оптимізації методів та засобів навчання, які дозволять підвищити рівень мовної підготовки майбутніх фахівців.

Список літератури:

1. Антюфеева Ю.Н. Методологические особенности профессионально ориентированного обучения иностранному языку / Ю.Н. Антюфеева // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 5. – С. 141-144.
2. Бориско Н.Ф. Общеевропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, обучение, оценка. Анализ некоторых аспектов / Н.Ф. Бориско // Ін. мови. – 2005. – № 1. – С. 22-25.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранному языку: Пособие для учителя / Н.Д. Гальскова. – М.: АРКТИ-Глосса, 2000. – 165 с.
4. Зиннурова Ф.М. Формирование профессионально-языковой компетентности студентов ССУЗ в полиэтническом регионе (на примере строительных специальностей): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.18 «Теория и методика профессионального образования» / Ф.М. Зиннурова. – Йошкар-Ола, 2006. – 25 с.
5. Кучерявая Т.Л. Проблемы профессионально-ориентированного обучения иностранному языку студентов неязыковых специальностей / Т.Л. Кучерявая // Теория и практика образования в современном мире: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). – СПб.: Реноме, 2012. – С. 336-337.
6. Лебедева М.О. Особливості викладання англійської мови професійного спрямування студентам юридичного факультету / М.О. Лебедева // Матеріали конференції Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі. – К. 2013, НТУУ «КПІ». – С. 204-213.
7. Образцов П.И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов / П.И. Образцов, О.Ю. Иванова. – Орел: ОГУ, 2005. – 114 с.
8. Рыбкина А.А. Педагогические условия формирования профессиональных умений курсантов учебных заведений МВД в процессе обучения иностранному языку / А.А. Рыбкина. – Саратов: Саратов. юрид. ин-т МВД России, 2005. – 152 с.
9. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: a Learning-centered Approach / T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge: CUP, 1987. – 183 p.

Брухаль Я.Б.

Национальный университет «Львовская политехника»

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Аннотация

В статье исследованы основные дидактические и методологические принципы обучения иностранному языку в неязыковом вузе. Раскрыто содержание профессионально-ориентированного обучения и проанализированы его ключевые составляющие. Установлено, что сущность профессионально-ориентированного обучения иностранному языку состоит в его интеграции со специальными дисциплинами с целью получения дополнительных профессиональных знаний и формирование профессионально значимых качеств личности. В работе затронуты вопросы иностранного языка как средства и способа повышения профессиональной компетенции.

Ключевые слова: иностранный язык профессионального направления, профессиональная деятельность, коммуникативный подход, языковые знания и навыки методика преподавания, дидактические принципы, иноязычная коммуникативная компетентность, речевая деятельность.

Brukhal Ya.B.

Lviv Polytechnic National University

METHODOLOGICAL AND DIDACTIC PECULIARITIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES

Summary

The main didactic and methodological principles of teaching a foreign language in a non-linguistic university are investigated in the article. The content of professionally-oriented education is disclosed and its key components are analyzed. It is established that the essence of professionally-oriented teaching of a foreign language consists in its integration with special disciplines in order to obtain additional professional knowledge as to form professionally significant personal qualities. The work touches upon the questions of a foreign language as a means and a way to increase professional competence.

Keywords: foreign language for specific purposes, professional activity, communicative approach, linguistic knowledge and skills, teaching methods, didactic principles, foreign communicative competence, speech activity.